

MEMORIALISTICA AUTOCENZURII. CAZUL NICHIFOR CRAINIC

Laura BĂDESCU

Nichifor Crainic și-a redactat *Memoriile* într-o primă variantă (V1) în perioada refugiului în Transilvania, între 1945-1946¹. A doua variantă (V2) a fost redactată între 1963-1964 sub promisiunea tipăririi ei.

Raportul care există între cele două variante este unul de filiație directă, fapt atestat de critica textuală și susținut de mărturia lui Alexandru Cojan care preciza că V1 a fost în păstrarea părintelui Ion Sămărghițan pe toată perioada detenției memorialistului. Restituirea manuscrisului a avut loc după eliberarea din închisoare a autorului, în 1962².

După cum se știe, *Memoriile* lui Nichifor Crainic au fost publicate în 1991, varianta editată fiind cea inițială (V1) și nu (V2) cea care fusese pregătită de autor în vederea apariției în

¹Nedic Lemnaru considera că memoriile au fost redactate între 1944-1947 (în *Notă asupra ediției* în CRAINIC, Nichifor, 1991, *Zile albe, zile negre. Memorii*, București, Casa editorială *Gândirea*, p. XX). Alexandru Cojan a dat însă ca perioadă de redactare anii 1945-1946 (în *Nichifor Crainic pribeag în <<Țara de peste veac>> 1944-1947* în CRAINIC, Nichifor, *Zile albe, zile negre. Memorii*, ed.cit., p. XXXIII). Având în vedere condițiile în care ar fi putut să își redacteze memoriile, revirimentul său scriitoricesc sub pseudonim în perioada 1945-1946, faptul că procesul a început și s-a terminat în 1945 și că sentința injustă i-ar fi putut declanșa dorința de reabilitare prin memorii etc. considerăm pertinentă informația furnizată de Alexandru Cojan.

²Alexandru Cojan, op.cit., p. XXXII.

perioada comunistă. Această variantă (V2) se află sub formă dactilografiată la BAR sub cota A3515³.

Din perspectiva relației de *paratextualitate*, V2 este în mod evident superioară V1. În V2, memorialistul și-a dispus materia epică delimitând-o pe capitole subordonate semantic unui titlu precizat în *cuprins*. V1 nu prezintă această delimitare taxinomică, singura procedură de separare epică fiind cea instituită prin paragraf și spațiu alb.

Publicarea V1 apare însă ca un act generos de restituire și legitimitate, dacă luăm în considerare afirmațiile lui Nedic Lemnaru care preciza că Nichifor Crainic „și-a exprimat opțiunea pentru forma primă, cea pe care a lăsat-o în depozitul familiei. Ne-a declarat expres această opțiune [...]”⁴.

Se pare că editorul a optat pentru publicarea V1 cunoscând diferențele⁵ de conținut existente între cele două variante.

Apariția *Memoriilor* lui Crainic în V1 a fost subscrisă elanului de restituire postdecembrist care a pus în circulație mai multe opere aflate într-o situație similară, de nestilizare. Putem preciza aici Petre Pandrea cu *Memoriile mandarinului valah* sau E. Lovinescu cu *Agendele literare* etc.

Prin specificitatea lor istorică dată de existența în două variante, *Memoriile* lui Nichifor Crainic particularizează problema raportului dintre prezentul scriiturii și subiectul pe care îl narează.

³Manuscrisul cuprinde patru dosare, dispuse în două volume după cum urmează: vol. I cuprinde Dosarul 1 (filele 1-132) și Dosarul 2 (filele 133-296); vol. al II-lea cuprinde Dosarul 3 (filele 297-464) și Dosarul 4 (filele 465-615). Dosarul 1, respectiv Dosarul 3 cuprind fiecare câte o filă manuscrisă ce redă cuprinsul vol. I, respectiv vol. al II-lea.

⁴Nedic Lemnaru, *op.cit.*, p. XXII.

⁵Idem, p. XXI: „diferențele nu sunt de nivel, ci de grad, faptele relatate rămânând aceleași, doar accentele și adaosurile proiectând asupra lor o lumină modificată, vădit ulterioară”; însă, intervențiile făcute atâră „deformant asupra textului prim, chiar dacă nu și desfigurator...”

Astfel, în V1, narațiunea confesivă apare redactată sub imperiul pericolului iminent dat de verdictul condamnării pe viață, al peregrinării și al incertitudinii. Tonalitatea dominantă este una testamentară ideologic, cu numeroase intruziuni în polemicile purtate de-a lungul vieții publice. Prin evocarea acestor polemici, prin fermitatea enunțării unora dintre deciziile luate de-a lungul carierei politice, memorialistul indica de fapt aria de controversă care a determinat începutul prigoanei.

Pentru a-și argumenta nevinovăția, autorul introduce nu numai moțiuni și afirmații de ordin factual sau de valoare, ci și moțiuni de strategie⁶. Termenii în care își construiește discursul apelând la aceste moțiuni sunt dominant evaluatori și mai puțin justificativi.

În V2, narațiunea confesivă se află în relație genetică cu V1. Condițiile de redactare a textului sunt însă diferite: Crainic procedează la re-scrierea V1 sub „promisiunea de reintegrare socială cu restituirea dreptului de a-și publica sau republica lucrările”⁷. Se pare că memorialistul a crezut cu toată convingerea în promisiunile făcute, respectate de altfel parțial, dacă ne gândim la aparițiile din *Glasy Patriei*, publicație care se adresa în exclusivitate diasporei românești.

Dat fiind faptul că normativele vremii cereau ca opoziții să fie asimilați sau distruși⁸, Crainic era conștient că ieșirea din

⁶Folosim terminologia dată de RYBACKI, Karyn C.; RYBACKI Donald J., 2004, *O introducere în arta argumentării*, București, Editura Polirom, pp. 124-139 passim.

⁷Idem, p. XX.

⁸Vezi ANDREW Christopher, GORDIEVSKI Oleg, 1994, *Directivele de bază ale NKVD pentru țările din orbita sovietică. Moscova 2-6-1947 (Strict secret), K-AA/ CC113.Indicația NK/003/47 în KGB – Istoria secretă a operațiunilor sale externe de la Lenin la Gorbaciov*, București, Editura ALL, p. 490: „Trebuie ca reprezentanții opoziției să fie închiși: se va încerca prin toate mijloacele racolarea acelor opoziții care se bucură de stima populației băștinașe. Dacă nu cedează, trebuie compromiși prin campanie de denigrare. Înainte ca ei să se întipărească în conștiința maselor,

închisoare nu însemna și reabilitarea lui pe linie de partid⁹. De aceea, poate, (re)începe să pledeze pentru sine. Tonalitatea dominantă este acum una justificativă, iar argumentația este susținută de afirmații factive și de valoare, lipsind aproape total cele de strategie.

Crainic procedează la o re-definire a propriei figuri publice (fără a se îndepărta însă de V1), urmărind însă resorturile formative ale omului nou (își declară obârșia țărănească¹⁰, activitățile puse în slujba țaranului român¹¹, notează implicarea lui emoțională și ideologică în dispute pe tema artei¹² etc.).

trebuie lichidați prin așa-numite întâmplări neprevăzute sau închiși sub acuzația de înaltă trădare”.

⁹Vezi Idem, ibidem, p. 491: „Trebuie împiedicată cu orice preț reabilitarea celor condamnați în procese politice. Dacă această reabilitate devine inevitabilă, se admite doar cu condiția ca acel caz să fie considerat o greșală judecătorească; condamnatul nu va fi judecat, ci doar grațiat: nu va avea loc reluarea procesului...”

¹⁰Avem astfel reprodușă în V2, Fila 172 disputa dintre el și primul socru. Dubla observația asupra originii sociale nu apare însă în V1: „În timpul discuției, jignirea ce mocnise în el că și-a dat copila după un scriitor de origine atât de joasă, a explodat într-o bombă plină de suprem dispreț, (apar tăiate două cuvinte, imposibil de reconstituit iar în locul lor este notat înfierând obârșia mea țărănească.”

¹¹V2, Fila 387: „M-am gândit la țărănime, de care absolut nimeni nu se ocupa. În presa de-atunci nu exista decât orașul ca fenomen senzațional și sterilitatea politicianistă. Am introdus săptămânal *Pagina satului* și spre adâncul meu regret, n-am găsit colaboratori versați care să prezinte problemele grave, a căror persistență sporea mizeria rurală...”

¹²V2, Fila 213: „pregătirea mea ideologică mă împingea hotărât de partea lui Gherea. [...] Pentru mine, inspirat în mod transcendent sau provocat de realitatea ambiantă, artistul creează personal și conștient, cu un scop anumit, cu atât mai fericit când acest scop e moral. Gherea considera arta un act creator în funcție revoluționară. Educația mea teologică mă determina să-l accept, fiindcă știam că arta creștină tinde în transformarea omului și a lumii. Ca mine simțeau și colegii mei când urmăreau marea polemică. Acum, după izbucnirea revoluției rusești și după experiența războiului, ideea socialistă era o actualitate în mers...”

Autorul încearcă să modifice optica de receptare a lectorului punându-se în postura celui care a reușit în viață plecând de foarte de jos, dar rămânând fidel principiilor sănătoase. Concesiunile pe care le face nu sunt tulburătoare și de neiertat, ele conformându-se unei retorici aplicate promovată pe linia propagandistică de partid.

Stilizarea este făcută pe mai multe niveluri, însă cel dintâi vizibil este cel literal. Crainic încearcă să se autocenzureze și V2 stă mărturie că substituirea termenilor religioși cu cei neutri nu îi este la îndemână. În acest sens, procedează pe V2 la corecturi, înlocuiri sau eliminări de termeni, sintagme sau fraze¹³.

Există însă o redutabilă diferență de stil între prima parte a memoriilor V2 și ultima parte. Astfel, dacă în prima parte Crainic operase relativ constant cu aceste reduceri, în partea a doua, termenii religioși încep să revină în text¹⁴, mergând chiar

¹³V2, Fila 123: (generozitate) *evangelică* este înlocuit prin (generozitate) *umană*; V2, Fila 134: (linia) *dogmatică* apare ca (linia) *necesară*; V2, Fila 149: *sfânt* entuziasm apare ca *pur* entuziasm V2, Fila 129: fraza „substanța cugetării antice e retopită ca într-o retortă și asimilată în filozofia creștină, în care limitatul umanism greco-roman, dilatat de generozitatea evanghelică, ia dimensiuni infinite” apare substituită prin „gândirea antică fuzionează cu cea creștină”; V2, Fila 131: apare tăiat pasajul: „Substanța moralei ortodoxe e dragostea, iradiată din Noul Testament, trăită și analizată în mii de nuanțe de imensa literatură spirituală, care e gloria Răsăritului bizantin, dar neadunată încă într-un tratat la înălțimea nobleței ei”; V2, Fila 134: este eliminat fragmentul: „Filozofia e un auxiliar al teologiei în sensul că, fiind expresia cea mai înaltă a spiritului uman, înlesnește înțelegerea esenței speciale a religiei.”; V2, Fila 273: În enunțul „Din pictura noastră modernă însă (n.n. apare tăiat *lipsește Biblia și lipsind Biblia*) lipsește omul”. (Remarcăm că acest enunț este unul dintre puținele care au corespondent în V1, p. 167: „Curiozitatea curiozităților e că din arta noastră lipsește cu desăvârșire *Biblia și lipsind Biblia*, lipsește omul”.) etc.

¹⁴V2, Fila 273: „Avem noi o pictură care să rivalizeze cu valorile muzeelor europene? Avem, fără îndoială. Dar nu e pictura modernă. E zugrăveala veche a bisericilor, în special a celor bucovinene. E pictura, care s-a născut,

până la mărturisirea vocației teologice și a credinței că nu se poate înșela, dat fiind faptul că atâția oameni *noi* s-au întors spre ea¹⁵.

Această răsturnare relativ minimală a registrului stilistic indică tragismul unei conștiințe și poate să fi fost declanșată de varii motive¹⁶.

Dincolo de registrul lexical, Crainic apelează și la luări de poziție în conformitate cu situația lui de fost deținut politic. Cum

ca și cea italiană, din Biblie. La același nivel spiritual cu ea, dacă nu mai înalt, valoarea ei artistică nu e cu nimic mai prejos față de cea italiană. E născută dintr-o tensiune aparte. Artiștii, care au creat-o, țineau post și rugăciuni înainte de a se urca pe schele. Are o viziune cromatică de paradis, fiindcă s-a născut din Biblie”.

¹⁵V2, Fila 568: „De ce N. D. Cocea, ștregar ideologic, dar colecționar de icoane, s-a înmormântat cu nouă preoți? De ce Mihail Sadoveanu a cerut să fie slujit acasă de preot? De ce Tudor Vianu a cerut să fie împărțșit pe patul de spital? De ce G. Călinescu a cerut doisprezece preoți la înmormântare?”

¹⁶Nu este lipsit de importanță faptul că lui Nicolae Ceaușescu i se părea de neconceput publicarea operei lui Nichifor Crainic. Conform *Stenogramei* convorbirii avute în zilele de 16-17 iulie 1959 între N. Ceaușescu, L. Răutu, Ghizela Vass, Iosif Ardeleanu și tovarășul Gyula Kállay. Ședința, 16 iulie 1959, ora ...,

„Tov. N. Ceaușescu: Aș vrea să subliniez câteva probleme pe care le-a arătat tov. Răutu foarte just. Dacă noi am publica aceste poezii ale lui Petöfi, noi n-am servi cu nimic cauza prieteniei între poporul român și maghiar, dimpotrivă, am da instrumente în mâna elementelor naționaliste române, în primul rând publicând asemenea poezii care jignesc poporul român și pe urmă aceste elemente ar putea spune: „dacă aduceți și publicați poeziile lui Petöfi, hai să publicăm și pe Nichifor Crainic, pe Goga, pe Radu Gyr și pe alții”. <http://www.edrc.ro/docs/docs/maghiarii2/d563-684.pdf>; De altfel în în 1967, au fost „topite” 60 000 de exemplare din *Antologia poeziei moderne* elaborată de Nicolae Manolescu, pe motivul introducerii în circuit a unor poeți de dreapta neagreați de regim (Radu Gyr, Nichifor Crainic) sau trăind în străinătate (Horia Stamatu, Ștefan Baciu).

înțelege că discursul lui trebuie să fie unul de deculpabilizare socială și justificare politică, Nichifor Crainic nu ezită să invalideze ideologic începuturile comunismului citând cea mai autorizată voce a momentului¹⁷. Referindu-se la delimitarea ideologică a lui N. Ceaușescu de stalinism, Crainic deschidea perspectiva anulării erorilor asumate de guvernele din care făcuse parte și miza astfel pe propria reabilitare.

Autocenzura în V2 se instituie la nivelul secvențelor narative prin amplificare, detalieri și mai rar prin eliminarea pasajelor din V1. Confesiunea construită în principal în jurul realizărilor personale nu evită evocarea eșecurilor¹⁸ în nici una dintre variante. Cum însă la baza acestora au stat relațiile interumane, memorialistul realizează o inedită panoramă a elitei românești antebelice și interbelice. Este puțin probabil ca această defilare de geniu românesc să se fi înscris în standardele nivelatorii promovate de comuniști¹⁹.

¹⁷Fila 475: „În ce privește lumea muncitoare din industrie, eu i-am minimalizat rolul revoluționar, considerând numărul ei redus față de imensa populație rurală. Afară de aceasta, epoca revoluționară era dominată de stalinismul condamnat ulterior de însuși partidul comunist din U.R.S.S., iar stalinismul nu putea impresiona favorabil o mentalitate cum o aveam eu. Însuși Nicolae Ceaușescu, cu autoritatea cu care e investit, făcând critica mișcării comuniste din trecut, de la noi din țară, constată, pentru vremea de care vorbesc, o deviere regretabilă de dislocare a minorităților din comunitatea statului român, ceea ce ar fi dus la desmembrarea lui.”

¹⁸Notă În V2 Fila 516 această atitudine este însă mai evidentă, mergând până la declarația: „Nu e ușor să vorbești despre tine și mai ales despre bucuriile personale. Ai impresia că jignești pe cel care te ascultă sau te citește. Când îți povestești necazurile sau nenorocirile, ești ascultat cu plăcere fiindcă te pui în stare de inferioritate. Când îți relatezi oricât de obiectiv izbânzile, lași impresia că te înzorzonezi ca o paiată și devii aproape nesuferit”.

¹⁹ANDREW Christopher, GORDIEVSKI Oleg, op.cit., p. 490-491: „Din școlile elementare, de specialitate, dar mai ales din licee și facultăți trebuie să fie înlăturați profesorii de valoare care se bucură de popularitate. Locurile lor trebuie să fie ocupate de oameni numiți de noi, având un nivel de

Evocările au în centrul lor personaje dintre cele mai diferite, și de aici decurge fireasca inconstanță a mecanismului de amplificare.

În paginile *Memoriilor* se perindă o pleiadă din cea mai variată alcătuită din personalități ale lumii românești antebelice, interbelice, postbelice poziționate pe o largă paletă socială, politică și culturală. Oprindu-ne în mod exclusiv asupra personalităților cu rol formativ și/ sau cultural, observăm că evocarea lor vine să întărească teza formulată astăzi de sociologi conform căreia „majoritatea studiilor despre elite privește relația lor cu puterea politică”²⁰.

În portretistică, Crainic are o memorie lungă, cu inflexiuni categorice. În cromatica lui există doar alb și negru, cenușiul este intermitent și apare cu precădere în V2 atunci când este pus în situația de a-și reabilita vechii inamici literari. Figurile sunt creionate sub semnul experienței personale, ceea ce nu lasă loc de comentarii. Rareori pentru a-și întări afirmațiile apelează la prezențe fizice, mai întotdeauna își susține atitudinea prin referirea la articole, mărturii publicate în presa vremii²¹.

Dacă în V1 poziția implicită a lui Crainic este cea de *leadership*, în V2 această poziție se evidențiază prin intermediul

pregătire slab sau mediocru. Să se analizeze diferențele dintre materii, să fie redusă cantitatea de material documentar, iar la licee să se oprească predarea limbilor latină și greacă veche, a filosofiei generale, a logicii și geneticii. În manualele de istorie nu trebuie amintit care dintre domnitori a servit sau a vrut să servească binele țării. Se va insista pe lăcomia și răutatea fiecărui rege, pe efectul nefast al monarhiei, pe lupta poporului asupra. ... „Trebuie ca la facultăți să ajungă cu prioritate sau în mod exclusiv cei ce provin din cele mai joase categorii sociale, cei care nu sunt interesați să se perfecționeze la nivel înalt, ci doar să obțină o diplomă.”

²⁰TEODORESCU, Gheorghe, 2000, *Putere, autoritate și comunicare politică*, București, Editura Nemira, p. 128

²¹Vezi în acest sens evocarea lui Panait Istrati în V1, p. 225, respectiv V2 Fila 311ș.u. etc.

dispozițiilor categorice, al unei atitudini relativ protectoare, înțelegătoare de față de vechii prieteni²² sau rivali și cu o ușoară estompere a figurilor care contribuiseră la formarea lui. Una dintre puținele figuri luminoase, nealterate de timp sau de polemici este Vlahuță.

În această lume a elitelor, Crainic se declară fidel iubirii de patrie în slujba căreia și-a mobilizează toate resursele intelectuale fără să contravină moralei autentice.

Conștient de departajarea elitelor politice, memorialistul distinge între reprezentanții elite *meritocratice* respectiv a unei elite de *sânge* sau de *status*. Celei dintâi îi subscie personalități precum Nicolae Iorga, Nicolae Titulescu, Ioan Petrovici ș.a. iar în cea de a doua include familia regală – sancționabilă prin Carol al II-lea, însă laudabilă prin Ferdinand I sau prințesa Marioara.

Elita *tradițională*, reprezentată prin cler (Iuliu Scriban, mitropolitul Conon) și aristocrație (Zizi Cantacuzino) este în mod constant una retrogradă prin comparație cu cea *antreprenorială* alcătuită din tehnocrați, proprietari (D. Mociorniță, Titus Enacovici), figuri simbolice (N. Iorga, Mussolini), ideologice (Mihai Stelea) sau charismatice (Corneliu Zelea Codreanu).

Elita *funcțional-administrativă* caracterizată prin alternanța poziției guvernamental/ non-guvernamental este supusă unei instabilități ce nu ține întotdeauna de șefii de guvern (Iuliu Maniu, Antonescu, Brătianu), ci de elita de status.

Elita *intelectuală* este hibridă, cumuloare de figuri publice venind cu precădere din zona politică și/ sau educațională (profesori). Crainic își prezintă modelele, care sunt în fapt ale unei întregi generații (Al. Vlahuță, N. Iorga, Ion Petrovici, ing. Zamfir Christodorescu). Le este recunoscător, însă nu ezită să își

²²V2, Fila 215: „Blaga mi-a spus că sunt al doilea om care a scris despre el.”

sanctioneze binefăcătorii atunci când poziția adoptată de ei este contrară așteptărilor lui.

Memorialistul observă rolul precumpănitor al *elitei culturale* în viața socială, arătând că reprezentanții ei pot fi într-un anume moment factori de decizie. Sunt incluși aici pictori (Theodorescu-Sion), sculptori (O. Han), medici (C. Mihăilescu), oameni de știință (Emil Racoviță) și mai ales scriitori de diferite valențe și orientări (Lucian Blaga, Cezar Petrescu, Ion Pillat, Al. Busuioceanu, Pamfil Șeicaru, Panait Istrati, Tudor Arghezi, Mihail Sadoveanu etc.).

Fără îndoială că o analiză comparativă între V1 respectiv V2 care să aibă în vedere elita politică de *status* sau cea *tradițională*, ar descrie mult mai clar mecanismele autocenzurii prin stabilirea gradului de conservare a opiniilor din V1 în V2.

Cum însă mecanismele puterii politice sunt cele mai laxe și mai puțin controlabile, ne-am oprit cu precădere asupra elitei *culturale* în dubla ei dispunere în V1, respectiv V2, considerând că exceptând elita de *status*, ea a fost cea mai expusă presiunilor guvernului instaurat după 1945. În descrierea celor mai mulți dintre reprezentanții acestei elite, memorialistul nu-și modifică opinia, ci mai degrabă și-o argumentează detaliindu-și afirmațiile.

Putem proceda la o departajare în cadrul elitei *culturale* așa cum se desprinde din *Memorii*, luând ca factor de referință anul 1945. Din această perspectivă avem scriitori au supraviețuit public acceptând noua orientare ideologică (Tudor Arghezi, Gala Galaction, Mihail Sadoveanu); scriitori care neacceptând substituția valorilor au fost supuși epurării, umilințelor morale și fizice culminate cu întemnițare sau moarte în gulagul comunist (Lucian Blaga, Ion Petrovici, Alexandru Tzigara-Samurçaș etc.).

Ultima categorie, deloc neglijabilă, este cea a scriitorilor decedați înainte de 1945 (N. Iorga, E. Lovinescu, Panait Istrati,

Mihail Dragomirescu, O. Goga) sau a celor care se sustrăseseră guvernelor antitotalitare emigrând (Al. Busuioceanu).

Interesantă este raportarea lui Crainic la condiția de memorialist peregrin prin Transilvania anilor 1945 și respectiv memorialist recent eliberat din detenția comunistă. Între cele două ipostaze erau adunați ani de suferință și de renunțare, în care experiența nefastă, îl împinsese spre compromisuri²³ de ordin vocațional și moral. Atitudinea contestatară a lui Crainic față de biserică și oamenii ei a rămas constantă în cele două variante ale memoriilor²⁴. Oricare ar fi fost declarațiile făcute de el în închisoare, înclinăm să credem că au fost contextuale și nu principiale. Spiritul teologic vocațional a supraviețuit și lucrul

²³MIHADAȘ Teohar în *Pe muntele Ebal* relatează compromisurile făcute, se pare, de Nichifor Crainic pe durata detenției. Parcurgând aceste pagini, profesorul Eugen Simion (în vol. *Genurile biograficului*, București, Univers enciclopedic, 2002, p.83-84) făcea una dintre cele mai legitime observații, notând nedreptatea unei astfel de evocări făcute unui poet și eseist notabil care „n-a avut probabil tăria să treacă ireproșabil prin suferință”, căci „nu au dreptul să judece infernul din închisorile staliniste decât aceia care au trecut prin ele”. Soluția recuperării operelor este salvatoare: „mă limitez să judec nu oamenii, ci textele lor”.

²⁴V1 p.271 „Preotul să nu se amestece în politică. Misiunea lui e atât de covârșitoare încât nu-i rămân energii de cheltuit în deșertăciuni lumești. Dacă el îmbrățișează cauza unui partid, îndepărtează de la Biserică pe aderenții celorlalte partide. Colorarea politică a preotului aduce discordie în parohie și numai pagubă vieții creștine. Mai cu seamă în regimul democratic, cu multipla lui vânătoare de partizani, preotul trebuie să rămână factorul de împăciuire și de armonie al parohiei.”, respectiv V2 Fila 387: „Am introdus pagina *Scoala și Biserica* (în *Calendarul* n.n.) pentru a stimula pe învățători și pe preoți să se ocupe de misiunea lor adevărată în mijlocul poporului. Morbul politicianismului măcinase grozav zelul apostolic al acestor două corpuri, singurele menite pe-atunci să se dedice culturii și moralizării poporului de la țară. Am scris numeroase articole despre preoți, demonstrându-le că apartenența la un partid, oricare ar fi fost el, le anulează rolul de factori spirituali în comunitatea parohială.”

acesta este vădit nu numai în V2 ci în întreaga activitate lirică și critică rămasă în manuscris și publicată după 1989 (vezi cu precădere *Spiritualitatea poeziei românești*).

Relația narativă instituită de Crainic în V2 cu reprezentanții elitei culturale funcționează ca barometru al autocenzurii. Trebuie spus că memorialistul nu-și retrace admirația în fața unor oameni ce trecuseră prin gulagul românesc: Ion Petrovici rămîne *un orator academic de timbru personal, un om distins*²⁵, Alexandru Tzigara-Samurçaș²⁶ „s-a purtat bine [...] drept om al ocupanților, a știut cu șiretenia lui să împace rigorile cotropitorilor cu nevoile oamenilor.”²⁷ De altfel, relatarea care îl are în centru pe Tzigara-Samurçaș apare în V2 puternic autocenzurată.

În V1, adeziunea filogermană a primarului era sancționată de Crainic prin intermediul opiniei lui Iorga²⁸, opinie care

²⁵V2 Fila 200: „Urmându-i pilda, un singur profesor ieșean, Ion Petrovici, și-a redeschis cursul de Istoria filozofiei moderne, primăvara, în amfiteatrul spitalului Sfântul Spiridon. Vorbea liber, în frază impecabilă, ale cărei efecte oratorice voite nu sacrificau nimic din claritatea ideilor expuse. Maioreșcian înfocat ca și ceilalți condiscipoli din generație, Petrovici n-avea însă nimic din imitația (n.n termenul *imitația* înlocuiește *maimuțareala*) scandată a celorlalți. Era un orator academic de timbru personal. Nu bănuiam, ascultându-l, că omul acesta distins avea să joace un rol hotărâtor în cariera mea universitară”. Pentru comparație vezi V1, p. 128.

²⁶Despre Al. Tzigara-Samurçaș vezi RĂDULESCU-ZONER Ș., BUȘE D., MARINESCU B., 2002, *Instaurarea totalitarismului comunist în România*, București, Editura Cavallioti, p. 30-31: „pe 7 octombrie 1944 „La rubrica *Figuri de trădători* a ziarului *România Liberă* [...] figurează [...] Al. Tzigara-Samurçaș [...] printre colaboratorii *Revistei Fundațiilor Regale* calificați de *Scânteia* drept <<niște moaște de care s-au slujit tâlharii fasciști>>.”

²⁷V2, Fila 206, versus V1 p. 132.

²⁸CRAINIC, Nichifor, Varianta 1, p. 132 „Nicolae Iorga nu-l va ierta până la moarte că e filogerman. Gala Galaction însă a întrecut măsura. Mi s-a spus că divulga autorităților germane pe românii ostili ocupației. Mârșavul manifest al mitropolitului Conon prin care armata noastră era îndemnată să

deschide calea adresate celor care au pactizat cu nemții. Totuși în V2²⁹ Crainic a eliminat în întregime acest fragment incriminatoriu care aducea în prim plan personalități ale vieții publice. Notățiile manuscrise în V2 arată că memorialistul a procedat la eliminarea acestui fragment după un oarecare timp de reflecție (vezi aici tăieturile din manuscris ce acoperă până la ilizibil pasajul în cauză³⁰).

De remarcat că în perioada redactării V1, doi erau decedați (Virgil Arion (1942), mitropolitul Conon Arămescu Donici (1922)), iar în perioada redactării V2 muriseră deja Iuliu Scriban (1949) Al. Tzigara-Samurcaș (1952) și Galaction (1961). După cum se observă din pasaj, virulența lui Crainic în V1 cădea asupra bisericii ai cărei reprezentanți „au făcut cea mai ticăloasă figură de Iași”.

Printre cei care pactizaseră cu noul regim, Crainic avea mai degrabă neprieteni. Unul dintre cele mai interesante cazuri este cel al lui Tudor Arghezi. După cum se știe cei doi polemizaseră

depună armele tocmai în momentul epopeii de la Mărășești a fost redactat de el, de Gala Galaction însuși și de Virgil Arion. Iar Iuliu Scriban, în care nădăjduiam să vă încarnarea mitropolitului Mercier, a iscălit manifestul. L-am citit în Moldova răspândit peste front de avioane germane. Stilul lui Galaction se recunoștea iar mitropolitul trădător n-are stil; l-a iscălit din inconștientă senilă. Sub ocupația dușmană oamenii bisericii au făcut cea mai ticăloasă figură de Iași. Unde e curajul moral al lui Iisus Hristos?”

²⁹ „Ordinul nemțesc interzicea asemenea lucruri, căci viața în oraș e raționalizată la minimum. Dar oamenii lui Alexandru Tzigara-Samurcaș, de la bariere, au cuvânt de taină să închidă ochii la control. S-a purtat bine prefectul poliției care, trecând drept om al ocupanților, a știut cu șiretenia lui să împace rigorile cotoșitorilor cu nevoile oamenilor. Bucureștenii sunt mulțumiți de el. Față de câte știu și câte află despre atâtea personalități, care au trădat cauza națională ca niște nemernici” - urmează aici o frază tăiată îndelung, ilizibilă.

³⁰ Varianta 2, fila 206. Din fragment se poate vedea doar: „un caz umblă pârând nemților pe cei ostili ocupanților”

deloc amabil³¹, iar Nichifor Crainic nu ezită în V1 să-i facă acestuia un portret deloc onorabil³² acuzându-l de lașitate și trădare etc., însă arătându-se generos în a-i susține eliberarea. Menționăm că filele din V2 care ar fi corespuns evocării lui Tudor Arghezi lipsesc, manuscrisul prezentând observația „File lipsă scoase de editură: 236, 237”. Totuși scrisorile³³ redactate de Tudor Arghezi în timpul detenției indică faptul că în cele relatate de Crainic există un sâmbure de adevăr.

Suntem înclinați să credem că și în V2 portretul lui Arghezi avea aceleași umbre. Plecăm în această supoziție de la faptul că memorialistul nu revine drastic asupra nici unei portretizări. Uneori reface portrete, însă doar în spiritul celor trasate deja în V1.

Nichifor Crainic nu își uită vechii rivali, căci dacă elimină fraze categorice de tipul „cu Eugen Lovinescu n-am putut lega prietenie”³⁴, în V2 își motivează atitudinea mergând uneori până la discreditare³⁵.

³¹Pentru disputa celebră dintre Nichifor Crainic și Arghezi vezi cele două caracterizări reciproce reproduse de ANANIA Valeriu, 1995, *Rotonda plopilor aprinși*. Ediția a II-a, Editura Florile Dalbe, București, p.24: „- Tudor Arghezi, această insanitate a literaturii române!...”; „- Nichifor Crainic e un excrement uscat, ca și hapurile cu care îl vinde pe Dumnezeu la tarabă!...”.

³²V1 p. 142, 203

³³Scrisorile date 28 august, 1 și 7 septembrie 1919 au fost găsite de Dumitru Hâncu în Arhiva "St. Georges" de la Biblioteca Națională. Ele au fost reproduse împreună cu un scurt text explicativ. Vezi HÂNCU Dumitru, *Tudor Arghezi, Scrisori din închisoare*, în *Ziarul Financiar*, 23-10-2002.

³⁴V1, p. 149

³⁵V2 Fila 210: „Tot sub ocupație venise în București Eugen Lovinescu și redacta o revistă-magazin *Lectura pentru toți*. Mi-a reprodus o poezie ocazională și cu acest prilej ne-am cunoscut. Delicat în conversație, manifesta o intransigență fără măsură în chestiunea națională, la care avea să renunțe mai târziu. La începutul războiului, avusesem cu dânsul o ciocnire de

Față de foștii prieteni manifestă însă o anumită grijă în a nu furniza informații sau aprecieri dăunătoare. Am precizat mai sus episodul Galaction căruia i se adaugă și altele. Astfel evocându-l ulterior în V2, (fila 267) pe Al. Busuioceanu (m. 1961, Madrid) elimină observația „care avea să ajungă în ultima parte a vieții remarcabil poet de limbă spaniolă”. „Geambașlăcul politic” din V1(p.261) al fraților Goga devine în V2 „o naivitate de poet” (Fila 437) etc. Beneficiază de această autocenzură informa-

atitudini. În Gara de Nord, publicul întâmplător, văzând un grup de prizonieri balcanici, s-a înduioșat și le-a dat pâine. Gestul acesta l-a indignat pe Eugen Lovinescu și a protestat excesiv de crud printr-un contra-articol intitulat *Elogiu urii*. I-am răspuns printr-un contra-articol în același ziar, *Podoaba milei*, în care aprobând gestul, subliniam că omenia e substanța nobilă a sufletului românesc. Aceeași intransigență exagerată o arăta și în notele din *Lectura pentru toți*. Afară de asta, Hortensia (Fila 211) Papadat Bengescu scosese prima ei carte, volumul de nuvele *Ape adânci*. Am remarcat noutatea acestui talent viguros în *Revista critică*. Nu vorbise încă nimeni despre această scriitoare. Eugen Lovinescu mi-a însușit întocmai aprecierile într-un articol al său scuzându-se cu vorbele: „Ne potrivim în păreri”. (n.n Aici apare tăiat fără să fie înlocuit: *Mi-am întărit atunci convingerea pe care o aveam că dânsul n-are intuiție proprie în fața unei opere de artă*.) Discutând odată despre George Coșbuc, i-am spus că unele ritmuri, dispoziția strofelor și câteva teme din marele nostru poet se aseamănă cu versificația lui Adalbert von Chamisso, pe care nu-l cunoștea. Asemenea motive m-au determinat să refuz a colabora la revista sa *Sburătorul*, unde mă trecuse printre colaboratori fără să mă întrebe. Nu mi-a plăcut insistența lui de a scormoni slăbiciunile din viață ale personalităților mari despre care a scris, fie Eminescu, fie Măiorescu, și de a le utiliza în chip nepotrivit (n.n *nepotrivit* înlocuiește *vulgar*). Știu că e o metodă a istoriei literare franceze, dar francezii, când folosesc asemenea material, îl învăluie în oarecare grație. Mi-a plăcut însă arta lui de a portretiza miniatural și de a evoca evenimente. Dacă e un critic foarte dibuit, e un stilist cu reale calități.

țională și unii dintre foștii adversari, cum ar fi cazul lui Mihail Dragomirescu³⁶.

Se observă cu ușurință că diferențele sesizate între cele două variante ale memoriilor lui Nichifor Crainic sunt în marea lor majoritate provocate nu de înscrierea necesară pe o altă traiectorie ideologică, ci mai cu seamă de o modificare a unghiului de receptare al memorialistului. El vine acum să își detalieze afirmațiile, conștient că distanța în timp dintre cele două variante presupune în fapt un lector distinct. Astfel dacă pentru V1, lectorul era contemporanul familiarizat cu eroii scenei culturale, sociale și politice descrisă de Crainic, dispus să înțeleagă, să aibă simpatii sau antipatii, să aparțină chiar unui cadru dintre cele evocate etc. pentru V2 lectorul apare ca o entitate juridică declarat străină, exterioară celor narate. Pentru acesta expectația ideologică funcționează drept coagulant estetic, astfel încât memoriile citate puteau fi evaluate doar din perspectiva faptic-socială ceea ce invalidau de fapt statutul lor de operă literară pregătită pentru tipar.

³⁶V2 fila 151: „Mai târziu, în luptele literare, ne-am ciocnit violent. Mihail Dragomirescu ataca noutatea gândirismului, clasându-ne în categoria eczelei literare. Atât eu, cât și Cezar Petrescu am căutat să-l demonetizăm ridiculizându-i chiar sistemul estetic. Pasiunile exagerează. Ne atacam, dar vorbeam când ne întâlneam. Mihaile Dragomirescu era dezarmant. După ani de zile m-am pomenit la redacția noastră cu vizita simpaticului adversar. Îmi aducea esul său „Puterea cuvântului lui Isus”, care desminte tot ce scrisesem împotriva curentului gândirist. Spre satisfacția sa, l-am publicat în fruntea revistei. Eseul era un capitol dintr-o carte cu același titlu”. În continuarea apare tăiat îndelung, fără a fi înlocuit un fragment mai amplu: Am citit manuscrisul care, până azi, tot manuscris a rămas. Mihail Dragomirescu aplicând metoda comparativă a lui Chateaubriand din „Geniul creștinismului”, demonstrează supra-genialitatea înțelepciunii lui Isus, raportată la maximele morale ale celor mai mari gânditori în frunte cu Goethe. E tot ce a scris dânsul mai logic și mai concis”. (A se compara cu V1, p. 102 ș.u.)

BIBLIOGRAFIE:

ANANIA Valeriu, 1995, *Rotonda plopilor aprinși*. Ediția a II-a, București, Editura Florile Dalbe.

ANDREW Christopher, GORDIEVSKI Oleg, 1994, *KGB – Istoria secretă a operațiunilor sale externe de la Lenin la Gorbaciov*, București, Editura ALL.

CRAINIC, Nichifor, 1991, *Zile albe, zile negre. Memorii*, București, Casa editorială *Gândirea*.

HÂNCU Dumitru, *Tudor Arghezi, Scrisori din închisoare*, în *Ziarul Financiar*, 23-10-2002.

RĂDULESCU-ZONER Ș., BUȘE D., MARINESCU B., 2002, *Instaurarea totalitarismului comunist în România*, București, Editura Cavallioti.

RYBACKI, Karyn C.; RYBACKI Donald J., 2004, *O introducere în arta argumentării*, București, Editura Polirom.

SIMION, Eugen, 2002, *Genurile biograficului*, București, Univers enciclopedic.

TEODORESCU, Gheorghe, 2000, *Putere, autoritate și comunicare politică*, București, Editura Nemira.

Bibliografie în format digital:

<http://www.edrc.ro/docs/docs/maghiarii2/d563-684.pdf>